

Oversigt over historisk litteratur fra året 1893 vedrørende Sønderjyllands historie.

I.

R. von Liliencron. Die vier Schlesviger Runensteine. (Deutsche Rundschau. Hrsg. von J. Rodenberg. LXXV. Bd. S. 48—59.)

Et kort uddrag af prof. Wimmers skrift: Sønderjyllands historiske Runemindesmærker.

Danske Helgeners Levned. Oversatte af *H. Olrik*. II. Knud Hertug. S. 111—47. Udg. af Selsk. for historiske Kildeskrifters Oversættelse. Kbh.

En oversættelse af en gammel, omtrent samtidig, latinsk levnedskildring af Knud Lavard, der sammen med sin navne Knud d. hellige var Danmarks skytshelgen i middelalderen, og en tid lang Danmarks landeværnsmand (hertug) i Sønderjylland, hvor han „splittede de fjendekarere, som anfaldt riget, udryddede røverne og lod tyvene hænge og i løbet af kort tid friede sit fædreland for al hjemssøgelse.“ Som det var at vente, dvæles der med størst udførlighed ved Knuds martyrium, medens billedet af krigeren males med svagere farver, men i modsætning til de fleste af den slags skrifter, er det usædvanlig ædrueligt holdt, ganske frit for de fantastiske træk, hvormed legenden plejer at udstyre sine helte, og et kildeskrift af høj værd.

Vi benytte med det samme lejligheden til at anbefale selskabets skrifter til årbøgernes læsere. Det blev stiftet 1875 af en række mænd, der vare nøje knyttede til folkehøgskolen, og udgav tid efter anden en betydelig række af oldtidens og middelalderens historieskrivere i gode oversættelser, bl. a. Tacitus åndfulde skildringer fra den romerske kejsertid. 1890 begyndte udgivelsen af en ny række; nye mænd kom til i bestyrelsen, og samtidig rettede man sin opmærksomhed på vore hjemlige kildeskrifter, der hidindtil kun i ringe grad vare tilgængelige

for menigmand. Jævnside med en ny fordanskning af den store, græske historieskriver Herodot gik der således en oversættelse af karmelitermunken Povl Helgesens lidenskabelige skildring af reformationstiden, samt foruden de anførte helgenlevneder, af Viborgbispen Gunners (Valdemar Sejrs samtidige) ypperlige lille levnedstegning. Alle disse skrifter, der ere forsynede med indledninger og gode anmærkninger, fortjene at læses og holdes af enhver, der interesserer sig for vort lands fortid.

II. Bloch. Forschungen zur Politik Kaiser Heinrichs VI. in den Jahren 1191—94. Berlin. 1892.

Kommer ind på bisp Valdemar af Slesvigs forhold til forskellige nordtyske fyrster.

T. Lund. Christian den Fjerdes Skib paa Skanderborg
Sø. 1. D. 316 s. 2. D. 500 s. Kbh.

Der hører unægtelig en ikke ringe gætteævne til at ane, at der under denne mærkelige titel skjuler sig en indgående skildring af Danmarks historie under Kristian IV.'s mindreårighed (1588—96). I et indledende kapitel giver forf. dog selv nøglen til gådens løsning. Thi siger han, ligesom den lille idyl, „hans prinselige nåde“ tumlende sig på Skanderborgsøen, tilhører sagnets verden, således er også det tiltalende billede, man har dannet sig af Dmks. historie i disse år, væsentlig urigtigt. Der var ingen harmoni eller overensstemmelse mellem hans nærmeste omgivelser, dronningen og formynderne, tværtimod, „sindenes bølger gik højt i denne strid, hvis genstand var Kr. IV. selv: hans person, hans uddannelse og først og fremmest den magt, der i ham lå ledig“. At denne kamp for en stor del udkæmpedes om formynderskabet i hertugdømmerne, gør bogen til et værdifuldt bidrag til Sønderjyllands historie.

Liebholt. Herzog Albrecht von Schleswig-Holstein und sein Grab in der Kreuzkirche zu Dresden. (S. H. L. Z. 23. Bd. S. 307—12.)

En søn af hertug Hans d. y., der gik i saxisk tjeneste og døde i Dresden 1613. Afhandlingen giver en beskrivelse af hans grav, således som den så ud ved dens åbning 1764, samt meddeler et par notitser om berøringen mellem de gottorpske hertuger og det saxiske fyrstehof.

A. D. Jørgensen. Peter Schumacher Griffenfeld. 1. Del.
Kbh. 512 s.

Den nærmere omtale af dette skrift opsættes til næste års fortegnelse.

R. Fester. Die Augsburger Allianz von 1686. München. VIII + 187 s.

Behandler bl a. Sveriges forhold til den dengang fordrevne hertug Kristian Albrecht af Holsten-Gottorp.

E. Holm. Danmark-Norges Historie under Kristian VI. (1730—1746). 1. Halvdel. (O. m. T.: Danmark-Norges Historie fra den store nordiske Krigs Slutning til Rigernes Adskillelse [1720—1814]). Kbh. S. 1—384 + s. 1—48.

Den nærmere omtale af dette værk opsættes til næste års fortegnelse.

L. Schrøder og K. Jørgensen. Fra Festerne paa Skamlingsbanke 18. Maj 1843 og 18. Maj 1893. (Højskolebladet. 18. Aarg. Nr. 21.)

Dels et referat fra den sidste fest, dels et optryk af avisartikler fra festen 1843.

J. G. Malleon. The refounding of the German empire. 1848—71. London. XI + 326 s.

Har ikke været anm. tilgængelig.

Moltkes kriegsgeschichtliche Arbeiten. Geschichte des Krieges gegen Dänemark 1848—49. Hrsg. vom Gr. Generalstabe, Abth. f. Kriegsgeschichte. Berlin X + 437 s. (O. m. t.: Moltkes militärische Werke. III. Kriegsgeschichtliche Arbeiten. 1. Th.)

Værket, hvorpå M. har arbejdet fra 1862—77, behandler ikke udelukkende krigshistorien, men tager også hensyn til de i forbindelse med krigen stående politiske forhold

Schlachtenatlas des neunzehnten Jahrhunderts, vom Jahre 1828 bis 1885. 36.—37. Lief. Lpz. u. Wien. Folio.

Hæfterne indeh. bl. a.: Deutsch-dänischer Krieg 1848—50. Nr. 1. Das Gefecht bei Bau. 6 s. + 1 kort. — Nr. 2. Die Schlacht bei Schleswig. 10 s. + 2 k. — Nr. 3. Die Schlacht bei Fredericia. 8 s. + 2 k. — Nr. 4. Das Gefecht bei Missunde. 4 s. + 1 k.

O. Vaupell. Kampene ved Mysunde. (Vort Forsvar. 1893. Nr. 324—25, 330.)

En populær skildring af de tre kampe d. 23. april 1848, d. 12. septbr. 1850 og d. 2. febr. 1864. Mindst bekendt af disse træfninger er den første, i hvilke det lykkedes en prøjsisk afdeling, forstærket med nogle friskarekorpser, at komme over Slien og erobre den danske afdelings proviantvogne og penge-kasse, samme dag som hovedhærene kæmpede ved Slesvig.

F. Hartmann. Erindring om Krigsaarene 1848—50. (Militær Tidende. 1893. Sp. 8—13, 40—45, 93—95, 109—11, 129—34, 182—86, 213—18, 248—53.)

Kapt H, der i Musæum (1892 I, 308 f.) har givet en interessant skildring af sit liv som underofficer før 1848, deltog i felttoget 1848 som kommandersergent. Ved Slesvig blev han imidlertid fangen og fortæller nu meget morsomt om det fjerdingår, han måtte tilbringe i Hannover, førend han, samtidig med sin udnævnelse til løjtnant, udvexledes. Senere deltog han i kampene ved Fredericia, Isted og Fredrikstad.

R. Schleiden. Unterredungen mit dem Fürsten Metternich im Frühjahr 1850. (Deutsche Rundschau. Hrsg. von J. Rodenberg. LXXVII. Bd. S. 145—48.)

Samtalen, der drejede sig om det slesvig-holst. spørgsmål, er en del af 4. bd. af S.'s erindringer, der vil blive nærmere omtalt i det næste års fortegnelse.

O. Vaupell. Istedslaget. (Vort Forsvar. 1893. Nr. 328—29.)

Et kort uddrag af forf. større skrift om slaget.

O. Vaupell. Billeder af Mindestenene fra Krigen 1848—50 rundt om Flensborg Fjord. (Vort Forsvar 1893. Nr. 333, 339.)

C. Neergaard. Under Junigrundloven. En Fremstilling af det danske Folks politiske Historie 1848—66. Med Portrætter af ledende politiske Personligheder. 16.—18. H. 2. Bd. S. 1—168.) Kbh.

C. St. A. Bille: N. Neergaard. Under Junigrundloven. Etc. 1. Bd. (Historisk Tidsskrift. 6. R. 4 Bd. S. 384—420.)

De udkomne hæfter begynde med ministeriet Ørsteds fald dec. 1854 og skildre det nye ministeriums bestræbelser for at

sætte en konstitutionel helstatsforfatning igennem. Efter en oversigt over hertugdømmernes indre historie i årene 1852—54 fortælles der om livet under den nye helstatsforfatning, de elleve Slesvigholsteneres protest mod denne og den deraf følgende diplomatiske strid med udlandet.

Som anført er det fuldendte første bind bleven anmeldt af „Dagbladets“ forhenværende redaktør, nuværende kammerherre, amtmand Bille. At denne politiker, der som bekendt indtager et fra hr. N. ret forskelligt standpunkt, yder forf. al anerkendelse for „hans alvorlige søgen efter sandhed og hans frihed for alensidig partiopfattelse“, turde vel være en tilstrækkelig beroligelse for dem, der frygte, at hr. N. skulde benytte historien til at gøre propaganda for sin politiske anskuelse.

Briefwechsel des Generals Leopold von Gerlach mit dem

Bundestags-Gesandten Otto von Bismarck. Berlin. 355 s.

I samlingen, der går fra 1851—58, findes s. 330 ff. et brev vedrørende det danske spørgsmål fra B. til Fredrik Wilhelm IV.'s fortrolige, general G.

Tre episoder i Konung Karl XV.s lif. Ur kommendör

Axel Adlersparres efterlämnade papper ordnade och utg. af hans hustru. Sthm.

C. St. A. Bille. En svensk Statsmands Erindringer. (Tilskueren. 10. Aarg. S. 835—80.)

C. St. A. Bille. Skandinavisk Fata Morgana. Brudstykker af endnu ikke nedskrevne Livserindringer. (Tilskueren. 10. Aarg. S. 415—20.)

Alle disse tre arbejder handler om den i forrige fortegnelse vidtløftig omtalte skandinaviske union og alliance. Jfr. S. Å. 1893. S. 293 f.

Rathlef. Bismarck und Oesterreich bis 1866 mit besonderer Berücksichtigung des Sybel'schen Werkes. Reval. 92 s.

Har ikke været aum. tilgængelig.

L. Buchner. Kleine Schriften politischen Inhalts. Stuttgart. 352 s.

Værket, der blandt andet indeholder følgende afsnit: Genesis des dänischen Krieges 1864. S. 86—98 og Genesis des deutschen Krieges 1866. S. 99—112, har ikke været aum. tilgængeligt.

Kong Frederik den Syvende til Fest i Nordslesvig 1863.

Mdl. af *E. Elberling*. (Musæum. 1893. 1. Halvbd. S. 229—33.)

En skildring af en fest, som bønderne i Haderslevegn gav til ære for kongen sex uger før dennes død. Den er forfattet af en af deltagerne og giver et morsomt og livligt billede af den folkekære konges færden blandt Nordslesvigs bønder, hvis hjerter han og grevinde Danner, der ledsagede ham på rejsen, ganske vandt. Som et slags tillæg meddeles en lille anekdote om gårdejer Chr. Juhl, Hjerndrup's, udnævnelse til kammerråd i 1859. Sammen med P. Skau holdt han hovedtalen ved festen.

Ved kongens ligfærd igennem Flensborg 30. Novbr. 1863.

Ved *A. D. Jørgensen*. (S. Å. 1893. S. 174—76.)

Den dansk-tydske Krig 1864. Udg. af Generalstaben.

3. Del. Kbh. XIII + 388 + 138 s.

Bindet går fra Dybbølstormen til freden i Wien; det er ledsaget af en række aktstykker, bl. a. fredstraktaten, samt en mængde statistiske tabeller m. m. Vi anføre en af disse, der muligvis kan have interesse for vore læsere, nemlig de danske tabslister, der give følgende hovedresultat:

Desertører og savnet mandskab fra hertugdømmerne	1038
Sårede, der ikke ere døde som følge af deres sår . .	3230
Døde	3151
Usårede krigsfanger	7041

Totaltab . . . 14460

N. T. Nielsen. Minder fra Dybbøldagene. (Vort Forsvar. 1893. Nr. 329—30.)

Forf. kom som officersaspirant til Dybbøl i slutningen af belejringen og fortæller om sine indtryk fra stormen 1.—2. påskedag, kanonaden d. 2. april og Sønderborgs bombardement.

R. S.: Feldzugsbriefe. I. Aus Schleswig-Holstein 1864. (Grenzboten. 52. Bd. I, 239—47, 423—30.)

Har ikke været tilgængelig for anm.

C. Appel. „Det er slet ikke Lige for Lige“. En kort Redegjørelse for Forholdet mellem dansk og prøjsisk

Politik paa det nationale Omraade i Sønderjylland. (S. Å. 1893. S. 51—88.)

C. Neergaard. Sønderjylland. En Afhandling. (Jylland. Maanedsskrift for Literatur, Kunst og Samfundsspørgsmaal. Redig. af F. v. Jessen. Oktbr. 1891—Septbr. 1892. S. 301—8, 21—35.)

En skildring af Sj.'s tilstand efter 1864, der særlig dvæler ved § V, værnepligtsforholdene, optanterne og sprogsagen.

Om Sønderjylland. Skildringer, der i Oversættelse har været indrykkede i „Göteborgs Weckoblad“. Helsingør. 66 s.

Skriftet, der ikke sælges i boghandelen, har ikke været tilgængeligt for anm.

Die politischen Reden des Fürsten Bismarck. Historisch-kritische Gesammtausgabe besorgt von *H. Kohl*. Stuttgart. 4. Bd. 1868—1870. XXII + 458 s. 5. Bd. 1871—1873. XXVI + 447 s. 6. Bd. 1873—1876. XXVIII + 491 s. 7. Bd. 1877—1879. XXIV + 443 s. 8. Bd. 1879—1881. XX + 436 s.

Talerne ere hovedsagentlig holdte i den tyske rigsdag og den prøjsiske landdag. Et sag- og personregister findes.

G. Johannsen. Nordslesvig i 1892. (S. Å. 1893. S. 1—8.)

II. P. Haussen-Norremølle. Rigsdagsvalget den 15. Juni 1893. (S. Å. 1893. S. 158—73.)

II. P. Haussen-Norremølle. Landdagsvalget. (S. Å. 1893. S. 329—32)

II.

P. Lauridsen. Vort Folks Sydgrænse. I. Om Heruler og Angler i Danmark. II. Den dansk-holtsatiske Grænsemark i den tidlige Middelalder. III. Den dansk-holtsatiske Grænsemark og Saxernes Indvandring i Sønderjylland. (S. Å. 1893. S. 28—50, 106—48, 253—89.)

C. Beske. Der Nord-Ostsee-Canal. Seine Entstehungsgeschichte, sein Bau und seine Bedeutung im wirtschaftlicher und militärischer Hinsicht. Kiel. VII + 148 s.

Skildrer også de ældre kanalanlæg.

E. v. Bertouch. Die grossen Nordischen Fluthen und deren Folgen. Wiesbaden. 41 s.

Behandler de store, forhistoriske naturomvæltninger og deres indflydelse bl. a. på Sønderjyllands kystlinie.

R. Hansen. Küstenänderungen im südwestlichen Schleswig. (Dr. A. Petermanns Mitteilungen aus Justus Perthes geographischer Anstalt. Hrsg. von A. Supan. 39. Bd. S. 177—81. 4te.)

Ledsaget af tre kort over Sydvestslesvig i årene o. 1240, 1634 og 1892.

P. Lauridsen. Om Nordfrisernes Indvandring i Sønderjylland. (Dansk historisk Tidsskrift. 6. Række. 4. Bd. S. 318—67.)

A. D. Jørgensen. Frisernes indvandring i Sønderjylland. (S. Å. 1893. S. 177—90.)

Gennem en undersøgelse af stednavnene på Gestranden, den tidligst bebyggede del af Vestkysten, viser den bekendte historisk-geografiske forfatter hr. L., „at den danske befolkning oprindeligt har koloniseret hele Sønderjyllands Gøsland..., da vi selv i de yderste Gestfremspring... træffe stednavne af ren dansk oprindelse“. Men efterhånden har Friserne trængt sig ind i de danske byer på Gøsen og derfra kultiveret den foranliggende marsk, og ved at studere de for begge folk ejendommelige personnavne, således som de findes i middelalderlige skatteregistre, lykkes det hr. L. at bestemme udstrækningen af det af Friserne beboede område ved tiden om 1500. Deres indvandring antager forfatteren har fundet sted c. 1100, til hvilken tid Friserne fra deres oprindelige hjem ved Nordsøens sydkyst skulde have slået sig ned på de forhen ubeboede Utlande o: marskstrækningerne og øerne.

Det er mod disse sidste resultater, at rigsarkivaren tager til genmæle, og gangen i hans bevisførelse er omtrent følgende: Da den sønderjyskfrisiske dialekt er stærkt påvirket af dansk,

så kan Utlændene ikke have været øde og folketomme, men må have været beboede af danske, der ere bukkede under for Fr.'s angreb og gåede op i det sejrende folk. Men da ingen hist. kilde fra tiden omkring 1100 har omtalt disse kampe, der næppe kunne være gåede upåagtede hen, må indvandringen rykkes langt længere tilbage i tiden; efter J.'s mening til midten af det 9. årh., hvor fremmede historikere berette om Frisernes angreb på Danerne

Eckermann. Die Eindeichungen südlich von Husum, in Eiderstedt und Stapelholm. (S. H. L. Z. 23. Bd. S. 39—120.)

En topografisk skildring af de inddigede landstrækninger og deres tilblivelseshistorie.

A. D. Jorgensen. To gamle herregårde på Haderslev nes.

I. Bardskov (Keldstrup). II. Vandlinggård (Grågård, Gramgård). (S. Å. 1893. S. 149—57.)

III.

Allgemeine Deutsche Biographie. 35. Bd. Spalatin—Steinmar. 796 s. 36. Bd. Steinmetz—Stürenburg. 796 s. Lpz.

Af biografierne fremhæves: P. Sperling, skolemand, f. i Ekeruførde, † 1633 som rektor i Hamborg; A. Steffensen, skolemand, f. i Angel, virkede fra 1812—50 som lærer i Flensborg; L. v. Stein, nationaløkonom, f. i Ekeruførde, sluttede sig i 1848 til oprøret og mistede derfor senere sin stilling som professor i Kiel, hvorpå han drog til Østrig, † 1890; M. F. Steindorff, f. i Sydslesvig; oprindelig læge sluttede han sig i 40erne til det slesvig-holst. parti, indenfor hvilket han snart kom til at spille en ret fremtrædende rolle; især udfoldede han en ivrig propaganda i Slesvig by, ligesom han senere fik sæde i landsforsamlingen, † 1869; C. L. E. v. Stemmann, jurist, f. i Husum, mellem krigene var han præsident for den slesvigske appellationsret i Flensborg, efter 1864 levede han i Kbh., hvor han i flere værdifulde skrifter behandlede den sønderjyske retshistorie, † 1876; C. v. Stemmann, jurist og præjsisk embedsmand, f. 1816 i Slesvig; C. v. Stöcken. 1633—84. F. i Rendsborg, † som generalsuperintendent over hertugd.; K. F. II. Stras. 1803—64, tysk jurist og digter, der har skrevet grundtexten til den af Chemnitz omdigtede „Schleswig-Holstein meerumschlungen“; K. F. Stresow,

salmedigter, f. 1705 på Sandhøj i Sundevad, † som præst på Femern 1788; A. Strodtmann, digter og litterat, f. 1829 i Flensborg, † 1879, bekendt ved sine oversættelser af dansk litteratur; J. S. Strodtmann, skolemand, f. i Haderslev 1797, † 1888; A. Struensee. 1708—91. Den bekendte ministers fader, der i en menneskealder var generalsuperintendent i hertugd.; J. Struve, 1816—86, filolog, f. i Flensborg, † som professor i Rusland; P. F. Stühr. 1787—1851, f. i Flensborg, † som historisk professor i Berlin.

Lebensbilder der Heldengeister und Altmeister, der verdienstvollsten und hervorragendsten Männer Schleswig-Holsteins. Hrsg. von C. Frahm. 195 s. 1892.

En række korte biografier af hvilke fremhæves: Uwe Jens Lornsen. 1793—1838. S. 5—7. Den bekendte politiker. — Theodor Storm. Digter, f. i Husum 1817. S. 11—14. — Johann Ranzau. 1492—1565. Den bekendte feltherre og statholder. S. 20—22. — Hans Brüggemann. S. 33—36. — Harcke Olufs van Amrum. 1672—1750. Sjømand. S. 39—41. — Asmus Jakob Carstens. Kunstner, f. i Slesvig. 1754—98. S. 55—56. — Heinrich Ranzau. Statholder. 1526—99. S. 69—71. — Herzog Friedrich Christian. 1764—1814. Hert. af Augustenborgs fader. S. 72—76. — Johan Meier und Casper Danckwerth. Kartograf og historiker fra det 17. årh. S. 84—86. — Adam Olearius. 1599—1671. Matematiker hos hert. af Gottorp. S. 99—102. — Marcussen und Sohn. De bekendte orgelbyggere. S. 111—12. — Jürgen Dreves. Maler, f. i Tønning. 1623—78. S. 118—20. — Balthasar Petersen. F. i Tønder. 1703—98. Præst og grundl. af seminariet i T. S. 124—28. — Herzog Friedrich III. von Gottorp. 1597—1659. S. 133—35. — Asmus Petersen-Wittkiel. Landmand. F. ved Kappel. 1819—82. S. 141—44. — Philipp Ernst Lüders. 1702—86. Præst og Landmand. S. 148—49. — Dr. Knut Jungbohn Clement. 1803—73. Historiker. F. på Amrum. S. 154—60. — Professor J. Asmussen. 1794—1850. Theolog. F. i Angel. S. 166—68. — Peter Jensen, Ausacker. 1824—89. Landmand. S. 175—76. — Landgraf Karl. 1744—1836. Gennem en lang årrække stath. i hertugd. S. 177—82. — Claus Heinrich Clausen-Broacker. 1805—83. S. 183—87.

L. J. Moltesen. Frederik Brekling. Et Bidrag til Pietismens Udviklingshistorie. Kbh. 196 s.

Efter en indledning om kirkefjendtligt religiøst liv i Sønderjylland før Br. (født 1629), skildrer den unge, sønderjydske kirke-

historiker dennes barndomsliv i Hanved, hvor faderen var præst. Allerede fra hjemmet påvirket af den inderlige religiøse livsanskuelse, for hvilken Arndts „Sande Kristendom“ står som repræsentant, sluttede han sig efterhånden til den verdensforsagende retning indenfor kirken. Krigen 1658 ff. gjorde et dybt indtryk på ham; han så i dens ødelæggelser en straf for verdens synder, og da han kort efter blev faderens medhjælper i Hanved, kom det snart til hæftige sammenstød mellem ham og de orthodoxe præster, hvis fører var den tyske superintendent Stefan Klotz. B. lagde ikke fingrene imellem: De fleste præster, siger han, komme i embede ved simoni, de smigre for superintendenten og tilbode ham som en paveafgud, æde og drikke med de ugudelige embedsmænd og fortsatte detsvinke studentertiliv i stedet for at gøre husbesøg, katekisere med børnene og udøve kirketugt. (S. 51—52) Modstanden mod den unge prædikant var dog for stor; han måtte flygte til Holland, og de Hanvedmænd fik uagtet deres modstand en tysk præst. I hele den følgende del af sit liv opholdt B. sig i det frisindede Holland, hvor han, der ofte levede under trange kår, vandt sig mange venner; bl. a. trådte han således i forbindelse med den berømte pietist Spener. Da pietismen onsidet trængte igennem herhjemme, fik han en opfordring til at komme tilbage; han fulgte den imidlertid ikke, men blev i Holland til sin død 1711.

J. Hansen. Hans Adolf Brorson og hans Brødre. Det rare Kløverblad fra Randrup. Livsskildringer og Bidrag til et Tidshillede. Odense. 400 s.

Livsbilleder af den berømte salmedigter og hans brødre, af hvilke den ældste, Niels, døde som præst ved Nicolai kirke i Kbh., medens den anden, Broder, i over 40 år var bisp i Ålborg. Jfr. S. A. 1893. S. 311—12.

C. van Dockum. Livserindringer. Udg. af W. Carstensen. Kbh. 396 s.

Også til Sj.'s historie indeholder disse erindringer flere bidrag, idet forf., der tilhører en gammel søofficersfamilie, deltog i begge de slesvigske krige. 1850 ledede han således expeditionen mod Føhr, og i 1864 var han chef for østersøeskadren. I tilslutning til de kapitler, hvori han skildrer krigen 1864, giver han en skarp kritik af den daværende marineminister Lütken, hvem han gør ansvarlig for adskillige af krigens katastrofer.

Bidrag til Enewold Ewalds Levned. Ved *V. Bang*. (Kirkehistoriske Samlinger. 4. R. 2. Bd. S. 687—97.)

En række breve fra den bekendte digters fader til præsidenten i danske kancelli angående E.'s stilling som Vajsenhusets præst, et embede der i de sidste år af hans liv voldte ham mange bryderier.

Pastor Ewaldsen. (Illustreret Tidende. 34. Bd. Nr. 44.)

Pastor E., der er født i Kbh., var fra 1857—64 præst ved Nikolajkirke i Flensborg, hvor han trods sit udprægede danske sindelag endogså vandt sig et godt navn hos flere af Tyskerne. *P. Bjerge*. Henrik Frederik Fejlberg, Præst og Folklorist. (Illustreret Tidende. 34. Bd. Nr. 12.)

En sympathetisk skreven levnedstegning af den bekendte forfatter til „Fra Heden“ og „Dansk Bondeliv“, der i flere år var præst i Mellemlesvig.

M. Eskesen. Den sønderjydske Digterinde Anna (Anna Kristiane Lautrup). (S. Å. 1893. S. 191—252.)

F. Ödberg. Om Anders Lorichs, k. Johan III. s. ständige legat i Polen och hans tid (1569—1584). Bidrag till svenska diplomatiens och den katholska reaktionens historia. Skara. S. 1—123. 4°. (Program fra latin-skolen.)

L., der, uvist når var født i Flensborg — som efter forfatterens mening ligger i Holsten! — gik, efter at han først havde færdedes som kriger i udlandet, i dansk tjeneste og anvendtes af Fredrik II. ved forskellige underhandlinger i den nordiske syvårskrig. Efter nogle års forløb faldt han i unåde og drog til Sverige, hvor man dog i begyndelsen så med mistænksomme øjne på flygtningen. Først da den sindssyge Erik XIV. var bleven afløst af sin broder Johan, kom der bedre dage for L., der blev udnævnt til Sveriges diplomatiske agent i Polen og Tyskland. Her virkede han i en længere årrække og deltog ivrig i de forskellige underhandlinger om den katholske tros genindførelse i Sv. Men herved skaffede han sig talrige svenske stormænd til fjende, og da han i det mindste efter sigende indlod sig i forrædderske underhandlinger med Polen og Russerne, blev han sat under anklage og henrettet under de frygteligste pinsler 1584.

1. *Wolff*. Bruder Lütke, ein vormaliges Bettelmönch, mit Proben seiner Poesien. (S. H. L. Z. 23. Bd. S. 208—24.)

Broder L., hvis fulde navn var Lütke Namenssøn, fødtes i Flensborg 1498 af velhavende frisiske købmandsfolk. I en ung alder indtrådte han i byens gråbrødre kloster, til hvilket faderen var nøje knyttet, men da han ikke kunde forsone sig med den omsiggribende lutherdom, forlod han i et par års tid staden. Ved sin hjemkomst fandt han denne ganske „kættersk“, og da han ikke kunde holde sin skarpe tunge i ave, nødtes han for anden gang til at forlade sin hjemstavn. I nogle år opholdt han sig nu i Ribe, men da reformationen 1536 indførtes i Danmark, flakkede han i længere tid hjemløs om i Evropa, uagtet han af Kristian III. havde fået tilladelse til at blive i Flensborg. Først 1545 gjorde han varig brug af denne og levede endnu i 30 år som et minde om den gamle tro, ved hvilken han holdt fast til det sidste. Af sin store formue lagde han grunden til den senere latinske skole i Flensborg.

O. *Vaupell*. Sonderjyden Hans Løvenhjem. (Vort Forsvar 1893. Nr. 340.)

L., hvis borgerlige navn var Schrøder, er født 1627 i Løjt, hvor faderen var herredsfoged. Som tyveårig gik han i fremmed krigstjeneste og steg efterhånden til ritmester, men da krigen mellem Danmark og Sverige udbrød 1657, tog han sin afsked og vendte hjem, hvor han gjorde god nytte i Svenskekrigen. I den følgende tid adledes han og opnåede forskællige høje militære stillinger, men mest ry vandt han dog i den snart påfølgende skånske krig, hvor han tilføjede Svenskerne et stort nederlag ved Uddevalla 1677, ligesom han året efter i forening med Niels Juel og Brandenborgerne erobrede Rügen fra de Svenske. Han døde 1699 på sin gård i Fyen.

II. *Lunddahl*. Om Jakob Plaetner. (Højskolebladet.

18. Aarg. Nr. 28.)

Fortæller flere småtræk af „onkel Jakobs“ liv, særlig under krigsåret 1864.

Zur Lebensgeschichte Caspar's von Saldern. Mitgeth. von

A. *Wetzel*. (S. H. L. Z. 23. Bd. S. 273—304.)

S. var født 1711 i Åbenrå, hvor hans fader var amtsforvalter, og selv trådte han ligeledes i holsten-gottorpsk tjeneste; 1762 forlod han dog denne og gik til Rusland, hvor han spillede en stor rolle ved de dansk-russiske mageskifteforhandlinger 1773. Kort

efter drog han tilbage til Holsten, hvor han døde 1786, Dr. W., der mærkelig nok ikke synes at kende en større dansk afhandling om S. (E. Holm. C. v. S. og den dansk-norske regering. Hist. Tidsskr. 4 R. 3. Bd. S. 73—190.) offentliggør i den ovennævnte afhandling en række optegnelser, nedskrevne af en S. nærstående dame.

L. Andersen. Til Minde om Hans Sveistrup. Kolding. 43 s.

Den lille bog indeholder dels en kortfattet levnedsskildring af den gamle af Sønderjyderne så velkendte præst i Rødding og Vejen, dels forskællige foredrag og digte af ham, bl. a. et foredrag om H. A. Krüger, der tidligere har været optaget i Højskolebladet.

H. P. Haanssen-Nørremølle. Thomas With. (S. A. 1893. S. 9—11.)

IV.

H. V. Clausen. Folkesproget i Sønderjylland. (S. Å. 1893. S. 89—105.)

Fortsættelse fra S. Å. 1892.

E. Michelsen. Der Gustav-Adolfs-Verein in Schleswig-Holstein. Geschichte seiner Anfänge und ersten Blüthe bis 1865. Festschrift zum 50-jährigen Jubiläum des Schleswig-Holsteinischen Hauptvereins der evangelischen Gustav-Adolfs-Stiftung in Kiel 27. und 28. Juni 1893. Nach gedruckten und ungedruckten Quellen. Kiel und Lpz. 56 s.

Foreningen, der stiftedes 1843, fik temmelig stor udbredelse i Holstens og Sydslesvigs kirkelige kredse, i Nordslesvig trivedes den derimod ikke. Da flere af dens ledende mænd udvikledes i oprøret, sygnede den snart hen, og vågnede først til nyt liv efter 1864.

R. Hansen. Die Bauernhäuser in Schleswig. (Globus. 1893. Nr. 21.)

Har ikke været tilgængelig for anm.

W. Oldenburg. Träsnidemönster i allmogestil hemtade

ur Nordiska Museet i Stockholm. 250 motiv från 16., 17. och 18. hundratalen jemte deres användning å gamla föremål. Sthm. 8 s. + 32 tavler. Folio.

Mønstrene ere tagne fra møbler — senge, stole, kister og skabe m.m. — samt mindre husgeråd som manglebrædter o.l., af hvilke flere skrive sig fra Sønderjylland.

J. Biernatzky. Ein Brief des Lübecker Rothgiessers Laurentz Strahlborn. (Mitth. des Vereins für Lübeckische Geschichte und Alterthumskunde. 6. H. S. 40—41.)

Brevet, der er fra 1728, omhandler støbningen af en kirkeklokke til Gelting kirke i Angel.

C. P. Wolff. Om Landbrugets Kreditforhold. (S. Å. 1893. S. 12—27.)

E. Wunderlich. Der Münzfund von Ganzlin, Dom.-Amts Lüz. (Jahrbücher des Vereins für meklenburgische Geschichte und Alterthumskunde. 58. Jahrg. S. 126—72.)

S. 170—71 beskrives forskellige slesvigske og holstenske mønttyper fra Frederik I.'s tid.

Dansk biografisk Lexikon, tillige omfattende Norge for Tidsrummet 1537—1814. Udg. af *C. F. Bricka*. 49.—56. H. (7. Bd. *J. Hansen-Holmsted.*) Kbh. 608 s.

J. P. Hansen. Forfatter af forskellige folkeskrifter og matematiske lærebøger. Født på Sild 1767, † 1855.

J. J. H. Hansen. 1804—76. Journalist. Medens han i begyndelsen havde stillet sig ret venlig overfor Danmark, slog han fra c. 1840 om og optrådte som en varm forkæmper for Sønderjyllands indlemmelse i det tyske forbund.

J. Hansen. 1802—89. Den bekendte bisp over Als og Ærø Stift. (Se S. Å. 1889. S. 21.)

P. A. Hansen. Astronom. F. 1795 ved Tønder.

Deltog i de danske gradmålinger i 20'erne og var senere ansat ved observatoriet i Gotha, hvis direktør han var fra 1825 til sin død 1874.

C. J. L. Krarup-Hansen. Skolemand. F. 1817 i Arnum. Var fra 1850—64 subrektor ved Haderslev lærerskole og har siden den tid levet i København sysselsat med naturvidenskabelige og matematiske undersøgelser.

H. Matthison-Hansen. Den bekendte organist er født 1807 ved Flensborg. I sin ungdom kom han til København for at uddanne sig til maler under sin berømte landsmand Eckersbergs vejledning, men musikken tog hurtig hans interesse fangen, og da han efter Weyses opfordring særlig lagde sig efter orgelspil, lykkedes det ham efter en hard kamp for tilværelsen 1832 at blive domorganist i Roskilde, hvilken stilling han beklædte til sin død 1890, og hvor han hostede fortjent anerkendelse for sine sjælfulde orgelfantasier.

M. Mørk-Hansen. Præst. Født 1805 i Jylland. Den stærke nationale bevægelse i 1848 greb også M.-H. og vakte hos ham en aldrig svigtende kærlighed til Sønderjylland, blandt hvis danske befolkning han levede fra 1850—64 som sognepræst i Felsted, i hvilken stilling han som forfatter og politiker — han var fra 1859 medlem af stænderforsamlingen — var lige utrættelig i at meddele kundskab om forholdene i Slesvig, en gerning han trolig har fortsat efter sin afsættelse 1864.

G. Hanssen. Den bekendte landbohistoriker er født 1809 i Hamburg af en gammel sundevedsk bondeslægt.

H. P. Hanssen. 1805—62. H. valgtes 1848 til stadshauptmand i Sønderborg og optrådte så kraftig mod den provisoriske regering, at denne ingen fremgang fik i

byen. Ligeledes organiserede han den alsiske landstorm og var i det hele danskhedens bedste tillidsmand i S. under krigen.

N. Hansen. Journalist og præst. 1808—66. Om H., der er f. i Ø.-Højst ved Tønder, se S. Å. 1889. S. 311.

L. Harboe. 1709—83. Bisp og kirkehistoriker. H., der var en præstesøn fra Broager, fik ligesom så mange af sine samtidige hele sin uddannelse på tysk, men da han 1735 kom til Kbh., kastede han sig med iver over studiet af fædrelandets historie og udgav i nogen tid sammen med den lærde Langebek et på tysk skrevet hist. tidsskrift, der skulde bidrage til at gøre dansk videnskab bekendt i udlandet, og bade heri og andet steds ydede H. værdifulde kirkehist. bidrag. Senere udsendtes han af regeringen på en fireårig visitation til Island, blev ved sin hjemkomst bisp i Throndhjem og en halv snes år senere over Sællands stift.

H. Harder. F. i Flensborg. 1642—1683. Latin-digter og hovmester hos forskellige danske adelsmænd.

H. P. Harring. 1798—1870. H., der er f. ved Husum, uddannede sig først i Kbh. og andetsteds som kunstmaler, men blev hurtig greben af tidens frisindede politiske ideer, deltog som frivillig i den græske frihedskrig og førte senere et i højeste grad eventyrligt vandre-liv i Evropa og Amerika, idelig tiltrukken af de forskellige revolutioner.

H. V. H. Haurowitz. Læge, f. i Slesvig 1799, † 1882. H. praktiserede først i nogen tid i Dmk., men gik i 20'erne til Rusland, hvor han efterhånden arbejdede sig op til de højeste stillinger som marinelæge.

F. J. Harthausen. Officer. F. i Husum 1772, † 1834.

H. C. G. F. Hedemann. Officer. 1792—1859. H., der er f. i Flensborg, udnævntes i 1848 til chef for det i en hast dannede „nørrejyske armeekorps“, der gik Slesvig-holstenerne i møde og som bekendt slog dem ved Bov. Som stabschef fik han Læssø ved sin side, men uheldigvis greb krigsministeren ofte højst forstyrrende ind i H.'s planer, stærke rivninger udeblev ikke og ved felttogets slutning måtte han afgive overkommandoen.

K. F. Heiberg. Politisk forfatter, f. ved Slesvig 1796, † 1872. H., der levede som advokat i Slesvig, tilhørte først den frisindede fløj af slesvig-holsteinismen, men sluttede sig senere til hertugens parti og optrådte som en ivrig bekæmper af al danskhed. Han var hovedmanden for den slesvig-holst. advokatforening og skal have opfundet den blå-rød-hvide fane. Mellem krigene ledede han i smug agitationen i Slesvig by, og da landet 1864 blev besat af de allierede, sluttede han sig til hertugen, hvis sag han blev tro til sin død.

H. P. Heide. Landmand. F. 1811 i Broager, kom han som ungt menneske til kongeriget, hvor han siden har virket og navnlig sat sin kraft ind på at skabe et rigt foreningsliv indenfor landvæsenet.

J. E. Heilmann. 1735—1800. Præst og digter, f. i Haderslev, † i Kærteminde.

A. Heimreich. 1620—85. Præst og historieskriver, særlig bekendt ved sin „Nordfresische Chronik“.

R. Heinsen. 1530—1602. Prælat og musiker. F. ved Haderslev, † som ærkedegn i Slesvig og Ribe stift.

N. Heldvad. 1564—1634. F. i Heldevad. Præst og forfatter af forskellige i sin tid meget udbredte almanakker og folkelige skrifter, der ofte ere skrevne med ikke ringe vid,

Helmbert. † 1343 som bisp i Slesvig, hvor han lå i idelig strid med „den kullede greve“.

E. S. E. Heltzen. F. 1818 i Kbh. blev H. efter at have beklædt forskellige andre embeder 1850 udnævnt til amtmand over Åbenrå amt og kort efter tillige over Als og Ærø, i hvilken stilling han forblev indtil 1864.

H. F. Helveg. Præst. F. 1816 i Holsten, blev H., efter at have virket i forskellige kirkelige stillinger, 1846 forstander for Rødding højskole, en plads han imidlertid kun beholdt til krigens udbrud 1848. Han deltog i denne som feltpræst og indsattes senere til præst i Haderslev, hvor han blev til 1864.

Helvig. En sønderjydske hertugdatter der 1340 ægtede Valdemar Atterdag, † c. 1374.

P. C. Henriki. Jurist. F. 1816 i Augustenborg. Sluttede sig 1848 til oprøret som hertugens ivrige tilhænger, men gik 1865 over til Prøjserne.

Henrik. Den sidste af de ældre, danske hertuger af Sønderjylland, † 1375.

Henrik. Greve af Holsten og bekendt for sine hæftige kampe med Erik af Pommern, kampe der drejede sig om herredømmet i Sønderjylland, og som H. førte med megen dygtighed, indtil han faldt ved belejringen af Flensborg 1427.

Nis Henriksen. 1478—1554. Herredsfoged. (S. A. 1891. S. 213 f.)

H. Hensen. 1786—1846. H., der er f. i Sydslesvig, var oprindelig jurist, men forlod snart dette fag, for at hellige sig abnormskolesagen, i hvis tjeneste han virkede som lærer og bestyrer af døvstummeinstituttet i Slesvig.

Ph. G. Hensler. 1733—1805. Læge, f. i Ejdersted, † som professor i Kiel.

J. D. Herholdt. 1764—1836. Læge. F. i Åbenrå, drog H. som ung menneske til Kbh., hvor han studerede kirurgi og uagtet den ringe anseelse, kirurgerne i almindelighed nød, hastig skaffede sig en agtet og indflydelsesrig stilling indenfor lægestanden, som han trods forskellige uheld, der ramte ham, vidste at hævde til sin død.

L. V. Hertel. Præstesøn og selv præst fra Haderslev-egnen, f. 1844.

T. Hinrichsen. 1718—59. Billedhugger, f. på en af Halligerne.

J. Hoö. Embedsmand, f. i Flensborg, † 1816.

H. B. M. J. Hoffmann. Billedhugger, f. i Slesvig by 1844; har efter sin uddannelse i Kbh. hovedsagelig opholdt sig i Italien.

A. Hojer. 1654—1728. F. ved Tønder, † som generalsuperintendent over hertugd.

A. Hojer. 1690—1739. H., der er en præstesøn fra Tønderegnet, studerede i sin ungdom medicin ved forskellige tyske universiteter, men kom 1713 til Kbh., hvor han hurtig fik plads som huslærer i en adelig familie. Til brug for sine læringe skrev han på tysk — en kortfattet Danmarkshistorie, og ved dette værk, der blandt andet blev stærkt angrebet af Holberg, fortæller han ind på studiet af fædrelandets historie, som han skønt tysk dannet omfattede med megen kærlighed. H., der da allerede beklædte flere embeder, blev 1722 kgl. historiograf og frugten af denne virksomhed blev dels en vidtløftig, endnu utrykt skildring af Fredrik IV.'s historie til 1711, dels et mindre først i dette århundrede trykt skrift om

samme konge. H. var imidlertid ikke blot historiker men også jurist, og utallige vare de embeder og hverv, der overdroges ham. Han var bl. a. professor ved universitetet, regeringens sagfører og medlem af et utal af kommissioner; intet under, at selv en sådan arbejdskraft som H. besad, i længden ikke kunde holde stand, men opbrugtes før tiden.

Ditler Holck. 1556—1633. Dansk lensmand, f. på Als.

N. N.
